

je delo še dokaj varno. Če tega ne storimo se bela omela lahko zelo razraste in drevesa odmrejo, kar je mogoče videti v zapuščenih visokodebelnih sadovnjakih.

Bele omele na lipovih drevesih praviloma ne moremo izrezovati, kvečjemu lahko posekamo močno napadena drevesa, in to v zimskem času, da še pomagamo divjadi in lovcem. Vendar s takim posekom zmanjšujemo število medovitih dreves. Zato se odločimo le za posek dreves,

ki so z belo omelo izredno močno preraščena. Če so to gozdna drevesa, mora posek z odločbo dovoliti revirni gozdar.

Na žalost smo čebelarji in naše čebele v tem primeru nemočni in popolnoma odvisni od vestnosti lastnikov dreves. Lahko pa jih o razraščanju bele omele in ukrepih za njeno zatiranje obvestimo in upamo na njihovo dobro voljo za ukrepanje. ●

Ohranjena čebelarska pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja (I. del)

zasl. prof. dr. Andrej Šalehar¹ in Anton Tomec²

¹ Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko,

² upokojeni tajnik Čebelarke zveze Slovenije

andrej.salehar@bf.uni-lj.si, tone.tomec@gmail.com

Peter Pavel Glavar (1721–1784) je čebelaril v času prve zlate dobe kranjskega čebelarstva (1750–1820) v Komendi od leta 1744 do prve polovice leta 1766 in na Lanšprežu od druge polovice leta 1766 do leta 1784. To je bil čas, ko se je kranjsko čebelarstvo neizbrisno zapisalo v svetovno čebelarstvo. Peter Pavel Glavar je svoja osnovna čebelarska znanja pridobil od gorenjskih čebelarjev, veliko pa ga je črpal iz tujih čebelarskih knjig. Danes so v Glavarjevi knjižnici v Komendi ohranjene tri dragocene nemške čebelarske knjige – dve izdani leta 1766 in ena leta 1769.

Peter Pavel Glavar (1721–1784) – slika v kapeli na Lanšprežu

Peter Pavel Glavar (PPG) je čebelaril ves čas na Kranjskem in je od leta 1768 najpomembnejši član za čebelarstvo Kranjske kmetijske družbe (KKD). V Arhivu Glavarjevega beneficija v Komendi in Arhivu Republike Slovenije so ohranjeni njegovi rokopisi, šest, povezanih s čebelarstvom, ki so vsi

napisani na Lanšprežu ter so v latinskem ali nemškem jeziku, knjiga *Pogovor o čebelnih rojih* je v bohoričici.

Kronološki zbir ohranjenih Glavarjevih razprav o kranjskem čebelarstvu in listine o imenovanju:

- 1768 – prva strokovna predstavitev kranjskega čebelarstva, »Odgovor« (Arhiv RS);
- 1771 – presoja Humlovega opazovanja prahe matic

s troti v zraku v letu 1769, pismo PPG (25. novembra 1771) (Arhiv RS);

- 1772 – PPG častni član čebelarske družbe v Zgornji Lužici (Arhiv Glavarjevega beneficija);
- 1776 – prva slovenska čebelarska knjiga (Arhiv RS);
- 1781 – strokovni predlogi za izboljšanje in dvig kranjskega čebelarstva, »Drugi odgovor« (Arhiv RS);
- 1781 – pravila za čebelarsko vrtnarsko šolo na Lanšprežu (Arhiv RS);
- 1781 – prva čebelarska šola na Kranjskem (Lanšprež) in poučevanje v slovenskem jeziku (Arhiv Glavarjevega beneficija).

V prispevku so kronološko in na kratko predstavljene ohranjene razprave PPGja o kranjskem čebelarstvu.

Prva strokovna predstavitev kranjskega čebelarstva »Odgovor« (1768)

Dunajska dvorna pisarna je 28. januarja 1768 tudi na Kranjsko poslala Predlog za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah, ki ga je pripravila Spodnje Avstrijska gospodarska družba. Dokument hranijo v Arhivu Republike Slovenije. KKD je zaprosila tudi svojega člana duhovnika in lanšpreškega graščaka PPG, da ga presodi in o tem napiše mnenje. Tako je še isto leto (7. julija 1768) nastal njegov znameniti *Predlog odgovora za izboljšanje čebelarstva v c. kr. dednih deželah*, kratko »Odgovor«, ki je prvi strokovni opis čebelarjenja na Kranjskem. Na zadnji strani rokopisa, ki ga hrani Arhiv Republike Slovenije, je zapisana pripomba »poslano 30. julija 1768«, kar omogoča sklepanje, da je KKD Odgovor poslala na Dunaj. V Odgovoru, ki ga je PPG napisal na osnovi svojih 24letnih praktičnih čebelarskih izkušenj ter prebiranja tujih čebelarskih knjig, je podrobno in strokovno popisano čebelarjenje na Kranjskem. Še posebej so pomembni njegovi izvorni predlogi, kako odpraviti ovire, ki zavirajo razvoj čebelarstva. Pri tem je postavil v ospredje: »izobraževanje čebelarjev, čebelarsko

šolo in zakonodajo ter vprašanje slovenske čebelarске literature«. Nekaj poudarkov iz Glavarjevega Odgovora:

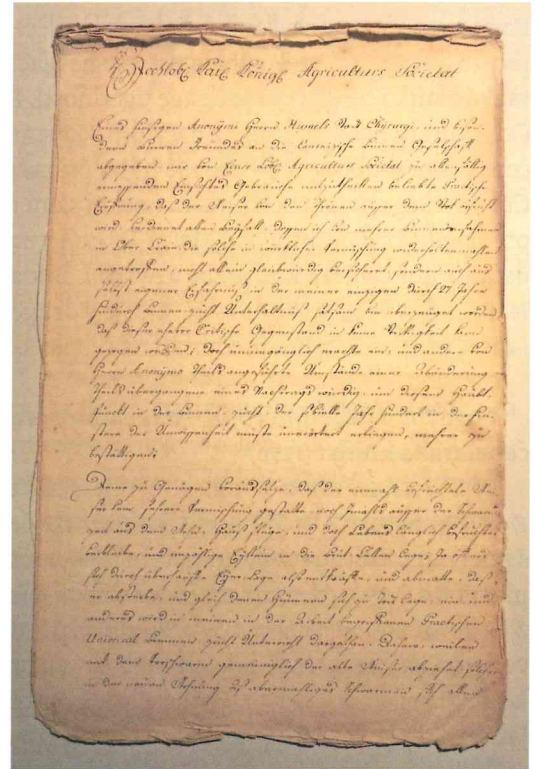
- Najvišja oblast naj določi, da v prihodnje ne bo potrdila niti vzela v službo nobenega vrtnarskega učenca, ki se po prestani skušnji pri Kmetijski družbi ne bo izkazal s potrdilom, da je v čebelarškem znanju zadostno poučen.
- Splošna praksa Gorenjcev je, da vozijo čebele na pašo.
- Kdor hoče uspešno čebelariti, naj kupi in začne vsaj z 12 panji.
- Čebelnjake je najbolje namestiti na sredino med vzhodom in poldnevom. Svetuje panje iz mehkega lesa (najbolje lipov ali vrbov).
- Spodrezovanje ni primerno in avtor ga dojema kot skrajno škodljivo.
- Podrobno je opisano rojenje čebel. Loči naravne ali prostovoljne in narejene ali prisiljene roje.
- Morjenje čebel zaradi pridobivanja medu in voska naj se, kot javni blaginji skrajno škodljivo, popolnoma opusti.
- Tukajšnji kmet pogosto nima pojma o tem, kako je s temi živalcami ravnati in jih negovati. Treba bi bilo nagraditi tistega, ki bi imel v tej ali oni fari ali graščini največ rojev, in tistega, ki bi pridelal največ medu. Dalje bi bilo za napredek čebelarstva potrebno, da bi kak spreten veščak nevednega kmeta poučil o čebelarjenju.
- Najvišji dvor naj bi odprl milostne roke in preskrbel vsakemu siromašnemu kmetu vsaj tri panje čebel, in sicer pred ajdovim cvetjem.
- Kmetom bo ob nedeljah in praznikih v prostih urah ustno tolmačil čebelarški nauk, za katerega si laska, da ga je v deželi najbolj vešč. Pokazal jim bo tudi dejansko pri svojih čebelah vsa letna čebelarška opravila in spretnosti.
- Če je slavni KKD do tega, se ponuja, da bo vso svojo znanost (ker se je mogel na tako majhnem prostoru le prav maločesa dotakniti) spravil na papir, da jo potem po cirkularjih ali javnem tisku oznani deželi.

Dunaj je bil z Odgovorom podrobno seznanjen z naprednim čebelarjenjem na Kranjskem. Glavarjev Odgovor je bil v pomoč Scopoliju pri pisanju Razprave o čebelah (1770). Prevod Odgovora je objavil Mihelič (1934). Ureditev in dopolnitve tega prevoda je opravil Baraga (2017) in je objavljen v knjigi *Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017).

Presoja Humlovega opazovanja prahe matic s troti v zraku v letu 1769 (1771)

Humel je s svojimi opazovanji (1769) prahe matice pisno (1771) seznanil KKD. Ta je zaprosila za oceno in presojo slovenska čebelarja Mateja Furlana in PPG. KKD je seznanila s Humlovim zapisom čebelarško družbo v Zgornji Lužici,

Glavarjevo
pismo Kranjski
kmetijski družbi
o Humlovem
zapisu o prahi
matice v zraku
s 25. novembra
1771 – AS SI 869
Glavar Peter
Pavel

priložila je pozitivni oceni Glavarja in Furlana ter poudarila, da so te nove ugotovitve o prahi matice vredne pozornosti. Celoten sestavek Humlovega opazovanja prahe matice s troti v zraku v letu 1769 je čebelarška družba v Zgornji Lužici objavila leta 1773 v članku z naslovom *Fizična izkušnja, da troti resnično oplodijo matico izven panja, od Antona Humla, mestni kirurg v Ljubljani na Kranjskem, ki jo je poslal družbi*. Objava je bila v času, ko se je še ugibalo o načinu oprašitve matice, veliko presenečenje za svetovno čebelarško strokovno javnost. Ni pa bila presenečenje za gorenjske čebelarje, ker so to spoznali že davno pred tem. Praha matice s troti v zraku je izvirno slovensko odkritje, o katerem je še pred Humlom kot prvi na svetu pisal Scopoli (1763), in kar nekaj desetletij je trajalo, da je bilo v svetu tudi priznано.

Častni član čebelarске družbe v Zgornji Lužici (1772)

V Glavarjevi knjižnici v Komendi je shranjen obsežen arhiv Glavarjevega beneficija in v prvem fasciklu pod zaporedno številko 26 je listina o imenovanju PPG za častnega člana čebelarске družbe v Zgornji Lužici (Oberlausitz), ki je bila izdana in podpisana 5. junija 1772. Imenovanje PPG za častnega člana naravoslovnega razreda čebelarске družbe v Zgornji Lužici je povezano s strokovno utemeljeno oceno, ki jo je na prošnjo KKD napisal PPG o zapisu o opazovanjih prahe matice s troti v zraku, ki ga je pripravil Anton Humel.

Čebelarški patent, Navodilo za čebelarске mojstre in obveza učenja čebelarjenja na Janšev način – Marija Terezija (1775)

Dva slovenska čebelarja, Glavar in Janša, sta neposredno vplivala na vsebino in izdajo čebelarškega patenta.

Poudarjeno je ustanavljanje čebelarških šol, čebelarstvo je prosto davkov, pri prevozih na pašo se ne plača mitnina, vsakdo lahko čebelari in še druge ugodnosti. Prvi z Odgovorom (1768) in drugi z načrtom za ustanovitev čebelarške družbe (1773). Mihelič (1934) pri presoji Čebelarškega patenta piše, da ta v celoti sloni na Janševih predlogih, ki jih je predložil Mariji Tereziji v načrtu za ustanovitev čebelarške družbe v Avstriji. Dodan je odlok Navodilo za čebelarške mojstre, kjer je v drugem členu Janšev čebelarški nauk predpisan na čebelarških solah.

Pogovor o čebelnih rojih – napisana prva slovenska čebelarška knjiga (1776)

PPG je napisal prvo slovensko čebelarško knjigo. Že leta 1768 je ponudil KKD, da napiše za slovenske čebelarje knjigo s poukom o čebelarstvu v domačem (slovenskem) jeziku. V pismu KKD 25. novembra 1771 sporoča, da piše učno knjigo z naslovom *O praktičnem splošnem čebelarstvu*. Le malo je verjetno, da bi takrat že imel v rokah prvo nemško pisano Janševo knjigo iz leta 1771. Pozneje jo je preimenoval po Janševi knjigi *Razprava o rojenju čebel v Pogovor o čebelnih rojih*, ki jo je napisal leta 1776. Vendar to ne pomeni, da je to le prevod prve Janševe knjige, ampak temeljito in obširno dopolnjena z Glavarjevimi dolgoletnimi praktičnimi čebelarškimi izkušnjami ter znanjem iz tujih čebelarških knjig. Leta 1779 je knjigo poslal KKD. Ta je ni natisnila, verjetno zato, ker je bila napisana v slovenskem jeziku. Leta 1823 je o Glavarjevem pisanju čebelarške knjige poročal Stratil. O rokopisu Glavarjeve knjige je obširno poročal leta 1848 Rechfeld. Leta 1932 je grofica Hohenwartova prodala Glavarjeve rokopise Narodnemu muzeju. Na rokopis, ki so ga našli v letih 1950/51 med Glavarjevimi rokopisi po prenosu v tedanji osrednji državni arhiv Slovenije, je opozorila arhivarka dr. Marija Verbič. V reviji *Slovenski čebelar* je rokopis *Pogovor o čebelnih rojih* obširno in temeljito, v treh nadaljevanjih predstavil leta 1952 Stabej. Zveza čebelarških društev Slovenije je leta 1976 v zborniku *Ob 200letnici pisane besede v slovenskem čebelarstvu* izdala tudi *Pogovor o čebelnih rojih*. Rokopis knjige in izdaja iz zbornika sta objavljena na spletu. V letu 2017 je bilo izpolnjeno Glavarjevo naročilo Tomlju in uresničen je bil Stabejev predlog. Izšla je knjiga *Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017) in v prvem delu *Pogovor o čebelnih rojih* sta objavljena diplomatični prepis in jezikovna posodobitev *Pogovora o čebelnih rojih* – Atelšek (2017). Dodana je študija *Po poti knjige Pogovor o čebelnih rojih, prva slovenska čebelarška knjiga* – Šalehar (2017). *Pogovor o čebelnih rojih* je med prvimi slovenskimi strokovnimi publikacijami in v njej je zapisano prvo in obširno slovensko čebelje in čebelarstvo izraze.

Predlog za dvig čebelarstva na Kranjskem (1781)

KKD je prejel od deželnega glavarstva dvorni dekret s 14. aprila 1775 z dodanima Čebelarškim patentom in

Listina čebelarške družbe v Zgornji Lužici za Petra Pavla Glavarja s 5. junija 1772. Arhiv Glavarjevega beneficija, fasc. 1/26.

Navodilom za čebelarške mojstre ter priloženimi izvodi (šestimi) Janševe druge knjige. PPG je bil zaprošen za presojo, ali je ta patent primeren tudi za Kranjsko. Veliko preprek (delo, bolezen ...) je bilo, da je PPG zaključil svoje poročilo, namenjeno kmetijski družbi, šele 17. decembra 1781. Poročilo bi lahko poimenovali Drugi Glavarjev odgovor. Razdeljeno je v tri razdelke: prvi obravnava primernost dežele za čebelarstvo, drugi prikazuje, koliko lahko omenjeni patent z 8. aprila 1775 in predpisani ukrepi s 14. aprila istega leta ustrezajo tej deželi, in tretji poroča o ovirah v čebelarstvu in kako jih preprečiti. Prevod poročila je objavljen v knjigi *Čebelarška pisna zapuščina Petra Pavla Glavarja* (2017). Povzetek poročila: Prednostna pravica Kranjske do čebelarstva povzema prvi razdelek, kjer so analizirani pogoji za čebelarjenje v posameznih pokrajinah Kranjske. Na splošno je Kranjska zaradi podnebja, bogate in raznovrstne ter izdatne čebelje paše zelo primerna za čebelarstvo. Izvedba ukrepov iz drugega razdelka opisuje mnenja o primernosti Čebelarškega patenta in Navodila za čebelarške mojstre. Na splošno sta primerna tudi za Kranjsko. PPG predlaga nekaj dopolnitev. *Pripombe k navodilom za Moravsko in poučevanje učitelja* govori o možnosti, da bi čebelarstvo ljudi poučevala duhovščina. Potrjeno je dobro poznavanje čebelarstva na Kranjskem in pohvalno je, da je bil naš podeželan (Janša) postavljen za prvega čebelarškega učitelja na Dunaju. Povzema številne ovire, ki so škodljive pri čebelarjenju. Med njimi sta poudarjena morjenje čebel in pomanjkanje koristnega znanja. Obenem s sredstvi, da se pri tem pomaga, opisuje zdravilna sredstva (ukrepe) za učinkovito odpravo ovir. Pomembna sta pri tem uporaba primernih panjev ter skupna uporaba čebelnjakov. V nadaljevanju razlaga, zakaj je priprava poročila trajala kar nekaj let. Pri tem poudarja tudi naklonjenost in pomoč revnim podložnikom. ●